

U prilogu knjige nalazi se popis knjiga, skripata, zbornika, članaka i rasprava koje je autor konzultirao pri pisanju, a koje preporuča čitaocu kao stručnu literaturu.

Knjiga profesora Tone Strojina nije samo rad namijenjen pravnicima, već i svima onima koji se na bilo koji način bave ekološkom — socijalnoekološkom problematikom. Ona može poslužiti i kao primjer konkretnog angažiranja jedne znanosti u aplikativne svrhe.

Renato Matić

Blaženka Despot:

EMANCIPACIJA I NOVI SOCIJALNI POKRETI

IC SSOH

Knjiga Blaženke Despot: »**Emancipacija i novi socijalni pokreti**«¹⁾ originalan je doprinos razumijevanju i novom promišljanju kako već »znanih«, tako i novih društvenih pokreta. Novost u pristupu i analizi tih pokreta proizlazi iz sasvim novog misaonog rakursa promišljanja ove teme, unutar kojega se socijalni pokreti promatraju u odnosu spram pojma emancipacije. Redefinicija pojma emancipacije, u borbi protiv volje za moć, omogućava autorici da socijalne pokrete odredi kao nove ili »stare« u odnosu na taj pojam. Polazeći od stajališta da su socijalni pokreti samo utoliko novi, ukoliko se bitno suprotstavljaju staroj paradigmi koja se osnova na volji za moć kao svom ontološkom temelju, novi socijalni pokreti novi su samo onda kada polaze od nove paradigme koja u sebi uključuje suprotno značenje — oslobađanje od slobode kao volje za moć (ekološki i feministički pokreti).

Analizom pojma emancipacije u dijelima Marxa i Hegela, autorica izvodi tezu po kojoj je pojam emancipacije kao napredovanje u slobodi, u dosadašnjoj filozofskoj misli podrazumijevao značenje — napredovanje u težnji k

volji za moć. Emancipacija utemeljena na slobodi kao volji za moć, time bitno podrazumijeva osvajanje i učvršćivanje sistema dominacije unutar postojeće konstelacije moći (stare paradigme). Poimajući volju za moć kao osnovnu premisu zapadnoevropske kulture, ona ukazuje na temeljni konstituens današnje civilizacije, čije posljedice se očituju kako u sferi filozofije, tako u sferi nauke, njezinih metoda, u teoriji društva, tehnologijama i u specifičnom zapadnoevropskom racionalitetu, a može se okarakterizirati kao stara paradigma. Novi socijalni pokreti razlikuju se od »starih«, u drugačijem poimanju slobode i emancipacije i time otvaraju put jednoj novoj paradigmi na kojoj bi se moglo temeljiti buduće suvremeno društvo. Ta nova paradigma izrasta na negaciji i suprotstavljanju staroj. Nasušnost nove paradigme proizlazi iz krize suvremene kulture i modela kulture izgrađenog na volji za moć, (na poimanju slobode kao neograničene volje za moć.) »Izlaz iz ove krize još se i ne nazire. Ono što je još nemoćno spram te strašne nasilne armature su gibanja novih socijalnih pokreta« (str. 14).

Obilježja »desno« i »lijevo« kojima se najčešće označavaju »novi« socijalni pokreti, ona zamjenjuje pojmom »naprijed«, koji simbolizira nadilaženje »naprednog« i »nazadnog« unutar stare paradigme, čime ovaj pojam zadobija svoje puno značenje samo onda kada se novi socijalni pokreti promišljaju u odnosu spram nove paradigme — oslobađanje od volje za moć. »Kriteriji za odmjeravanje novosti, a ne puke novotarije, u pokretima su: 1. odnos pojmljene emancipacije spram volje za moć u državi i volje za moć u razaralačkom odnosu spram prirode i 2. u mjeri nadilaženja starog, ukinutoga i dignutoga na višu razinu« (str. 104). Samo u tom smislu ekološki i feministički pokreti danas se javljaju kao »istinski novi pokreti, jer dovode u pitanje instrumentalni princip volje za moć« (str. 97) na kojem je utemeljeno suvremeno društvo. Oni to čine suprotstavljajući se dominaciji kao osnovnom obilježju današnje kulture koja je »ozakonjena« u svim svojim aspektima, prvenstveno u odnosu spram prirode, te spram žene.

Mogućnosti ekološke katastrofe po mišljenju autorice danas neosporno vodi k ponovnom promišljanju odnosa »etike i prirode, do shvaćanja da bez etike nije moguće izbjeći katastrofu« (str. 90). Zato ekološki pokreti moraju polaziti od suprotnih premisa sadašnje kulture i njezine paradigme, ako ne žele njezino vlastito uništenje. Isti princip, suprotstavljanja »staroj« paradigmi, vrijedi i za feminizam.

Suptilna analiza teorijskog, semantičkog i pojmovnog značenja »ženskog pitanja« i feminizma, s obzirom na filozofsko utemeljenje pojma emancipacije u djelima Marxa i Hegela, uvod je u promišljanje biti ženskog pokreta. Autorica ne ostaje samo na tome, već iscrpnom analizom tog pokreta u zemljama realnog socijalizma ukazuje na njegove društvene i političke implikacije. »Žensko pitanje« svedeno na pitanje ekonomske i klasne ravnopravnosti i feminizam sveden na borbu za izjednačavanje spolova, bitno se od početka pokreta za emancipaciju žena razlikuje u svojoj strategiji i politici, prvenstveno u odnosu prema proizvodnim odnosima, državi i dosegu političke emancipacije. U zemljama real-socijalizma »žensko pitanje« definitivno dobiva znakove navodnika kao quasi pitanje, jer se smatra riješenim... Upozorenje sa strane žena na njihovu stvarnu neravnopravnost... etiketira se kao »građanski feminizam« (str. 10).

Razvojnu nekoherentnost i dosege pokreta za emancipaciju žena ona određuje s obzirom na pojam emancipacije. Dok je građanski feminizam težio političkoj emancipaciji, proleterski klasnoj, neofeminizam kao novi socijalni pokret stremi ukidanju patrijarhata kao univerzalne povijesne kategorije utjelovljenja volje za moć. Po tome se razlikuje feminizam kao stari pokret za emancipaciju žena, od neofeminizma kao novog socijalnog pokreta. Dovođeći u odnos slobodu i povijesno shvaćanje prirode, emancipaciju i kritiku volje za moć u suvremenim prirodnim naukama (str. 101), neofeminizam stavlja u pitanje dosege političke i ljudske emancipacije, stavlja u pitanje staru paradigmu. Izuzetak u tome čine dvije ekstremno različite struje »koje žensko pitanje,

borbu za emancipaciju žena, ne vide u ukidanju volje za moć kao osnove stare paradigme već volju za moć vide pretpostavkom emancipacije žena« (str. 99).

Različito shvaćanje emancipacije žena proizlazi iz različitog poimanja patrijarhata. Za građanske feministkinje on je osnova njihovog porobljavanja, a način njegovog prevladavanja one vide u političkoj državi, tj. provođenjem političke emancipacije. Socijalističke feministkinje i proleterski pokret za emancipaciju žena smatra »da je sam patrijarhat rezultat klasnog društva i da će on nestati ljudskom emancipacijom« (str. 34). I dok građanske feministkinje doživljavaju svoju emancipaciju kao jednakost žena s muškarcima unutar političke države, socijalističke feministkinje doživljavaju svoju emancipaciju unutar ljudske emancipacije. »Time je žensko pitanje prvi put nadvladano kao u političkoj emancipaciji, a drugi put ukinuto kao u ljudskoj emancipaciji. Ni u jednom slučaju žensko se pitanje neda teorijski utemeljiti jer je unaprijed ukinuto. Ono što je zajedničko u oba pokreta za emancipaciju žena je da se žene javljaju kao PARTIKULARITET, kao i to da su u oba shvaćanja emancipacije partikulariteti nadvladani« (str. 34).

Feministički i ekološki pokreti u težnji za jednim drugačijim odnosom čovjeka spram prirode i žene, radikalno dovode u pitanje cijeli civilizacijski model, jer dovode u pitanje paradigmu na kojoj se ono utemeljuje (volja za moć). Usmjereni »protiv države, institucija, establishmenta, postvarenja, posjedovanja, nasilja, rata, rasizma, seksizma, rušilačkog, nasilničkog odnosa prema prirodi« (str. 13), oni bez obzira gdje se javljaju, izazivaju podozrenje i nesimpatije od strane svake vlasti. »Na Zapadu, unutar građanske — »partikularne demokracije« nalaze svoj prostor, ali kao izazov i osporavanje dosega politike emancipacije i političkih partija. Na Istoku, gdje su sve sfere interesa prognane u partikularitete koji dobivaju smisao od općenitosti, oni se izopćavaju, zabranjuju, potiskuju, smatraju importom sa Zapada« (str. 14).

Mogućnost ne samo kritiziranja stare paradigme, već i ozbiljavanje nove, autorica vidi u »trokutu suradnje: bazična demokracija (nove tehnologije) — ekologija—feminizam« (str. 97). Pri tome demokracija ovdje ne znači puku preraspodjelu moći unutar stare paradigme, stoga se kao temeljno pitanje javlja pitanje izbora tehnologija. Ono je od presudne važnosti jer je: »1. decentralizirana demokracija nemoguća bez alternativnih tehnologija u smislu donošenja odluka neovisnih o općenitosti države i 2. što se tek alternativnim tehnologijama ukida volja za moć u odnosu na prirodu« (str. 105). Alternativne tehnologije utemeljujući se na racionalnom, a ne na manipulativnom odnošenju spram prirode predstavljaju moguću alternativu staroj paradigmi.

Na tragu kritike Frankfurtske škole, kritizirajući postulate suvremene industrijske civilizacije i kulture (a ne samo njezine posljedice na fenomenološkoj razini), te naslućujući moguća alternativna rješenja, ova studija otvara jedan novi rakurs propitivanja već »znanih« stvari. Upravo radi toga, stavljajući u pitanje ono što smo već navikli prihvatiti kao nepromjenljivu i ne upitnu činjenicu, autorica ove knjige tjera nas na ponovno promišljanje »starih« stvari. Teorijski i filozofski, argumentirano i konzekventno ova nas studija prisiljava da se s većinom stavova izrečenih u njoj složimo. Međutim, važnost ove knjige nije samo u tome, već prije svega u jednoj novoj sintezi (teorijsko-filozofskoj), u kojoj se dosadašnja civilizacija, teorije društva i cjelokupno filozofsko mišljenje, zajedno s historijatom socijalnih pokreta, po njezinom mišljenju kretalo unutar STARE paradigme utemeljene na volji za moć. Upozoravajući na iracionalnost stare paradigme (koja se danas još uvijek pričinja kao neizbježna i vrlo racionalna) a koja u svojoj punoj razvijenosti i konzekvencama vodi kad tad do svoje vlastite destrukcije i besmislenosti, ona možda još uvijek »rano« za naše uši, ukazuje na puteve mogućeg prevazilaženja, osporavanja i kontrole stare paradigme. Nazirući nova rješenja i nove alternative suvremenoj civilizaciji, iako i sama smatra da danas zvuče utopijski, ne isključuje

mogućnost da ta ista rješenja sutra zazvuče kao jedini spas.

Jadranka Goja

Zbornik radova (urednik Glenn R. Carroll)

ECOLOGICAL MODELS OF ORGANIZATIONS

Ballinger Publishing Company, Cambridge, Massachusetts 1988, 280 str.

Biološki i demografski aspekti u razmatranjima razvoja ljudskog društva nisu nepoznati sociološkoj teoriji. Premda su se, po svom tonu, radovi usmjereni na ovu problematiku pojavili kao alarmantna upozorenja (maltuzijanske prijetnje prenaseljenošću, darvinijanska racionalna borba za opstanak i sl.) odigrali su pozitivnu ulogu u suočavanju ljudske zajednice s njenim prirodnim ograničenjima i potrebom uspostavljanja racionalnog odnosa čovjeka prema njegovoj životnoj okolini. Pojava ideja inspiriranih biološko-ekološkim usmjerenjima utjecala je na afirmaciju ispitivanja zloupotrebe prirodnog i socijalnog prostora. Na metodološkoj razini ovaj se zahtjev prepoznavao u proučavanjima odnosa društvenih organizacija i okoline. Istraživanja kompleksnosti utjecaja okoline na društvene organizacije naročito su obilježila sociologiju sredinom sedamdesetih godina ovoga stoljeća.

Deset godina kasnije, na liniji naznačenog modela, pred nama je zbornik radova »*Ecological Models of Organizations*«, u redakciji G. R. Carrola, profesora kalifornijskog univerziteta Berkeley.

Rekapitulirajući radove unutar zbornika autor nas upoznaje s njihovim teorijsko ishodišnim obilježjima. Među brojnim modelima, teorijama i metodama razvijanim u podržavanju činjenice da između organizacija i njihove okoline postoji rastuća međuzavisnost, anali-